

AZ ÍRÁS MINT MEGVÁLTÁS

Franz Kafka elbeszéléseiről

Gregor Samsa és Georg Bendemann, Gracchus és Karl Roßmann, K. és Josef K., és a többiek, a névtelenek, élükön a falusi orvossal és a Törvény kapuja előtt várakozó vidéki emberrel. Egy és ugyanazon mítosz szereplői. Nem hétköznapi, prózai emberek, de nem is a fantázia mesés alakjai. Ebben a világban élnek és mozognak, de közben van bennük valami nem e világi is. Többnyire az ismeretlenből bukkannak elő, a végén pedig, ha nem halnak meg, nem tudni, hová távoznak. De amíg itt vannak, addig semmi kétségük afelől, hogy rossz helyre érkeztek, eltévedtek, az életük elhibázott, mivel nem abba a világba születtek bele, amelybe szerettek volna. Innen szeretnének kikeveredni, akár még a haláluk árán is. Mint akiket száműztek a Paradicsomból, és az eredendő bűn jegyével a homlokukon a megváltásra várnak. A csodával határos módon csöppennek egyik pillanatról a másikra meghökkentően új helyzetekbe, de azután kiderül, hogy továbbra is ugyanabban a vigasztalan világban tévelyegnek. Nem képesek kikeveredni a valóságból. A falusi orvos belerúg az évek óta üresen álló disznóól rozoga ajtajába, és máris az ismeretlenben találja magát (*Egy falusi orvos*). De változatlanul ugyanannak a világnak a foglya. Gregor Samsa egy reggel a fosztóképzők áldozata lesz: szörnyű féreggé – *ungeheuer Ungeziefer* – változott. De ettől még nem szabadult ki a világból. Nem is nagyon csodálkozik az új alakján, miként a többiek is legfeljebb undorítónak és visszataszítónak találják, de egy pillanatra nem merül fel bennük, hogy kiléptek volna a valóság keretei közül. A fosztóképzők nem megfosztják a világot valamitől, hanem ellenkezőleg, gazdagabbá teszik. És ezzel még nyomasztóbbá.

El lehet-e menekülni ebből a világból oda, ahol már semmi nem változik, ahol az ember végre nem rabnak érzi magát? Ahol az „elpusztíthatatlanban” találja magát, s maga is elpusztíthatatlan lesz? Be lehet-e lépni a Törvény kapuján? Képes lesz-e Gracchus végre meghalni? Kafka számára ez volt a nagy kihívás. „Nemcsak a dolgok alapjáig akart leásni, hanem ő maga is volt ez az alap”, írta róla Dora Diamant, utolsó élettársa. Amihez hozzá kell tenni, hogy éppen az alap véget nem érő keresése jelentette azt, hogy ő maga volt az alap. Elpusztíthatatlan volt benne az elpusztíthatatlan keresése.

Ehhez pedig egyetlen eszköz állt rendelkezésére: a nyelv.

*

Baal Sém rabbi egyszer megparancsolta egy tanítványának, hogy ünnepre ő fújja meg a sófárt, ezt a kosszarvból készült hangszert, amihez előbb meg kell tanulnia az úgynevezett kavvánát, azoknak a hangoknak az előírt sorát, ami biztosítja az Istenhez való odaforulás bensőségeségét. A tanítvány azonban, amikor sor került volna a sófár megfújására, hiába keresgélte a céduláját, amelyre felírta a kavvánát, ugyanis Baal Sém úgy intézte, hogy azt elveszítse. Elkeseredésében könny szökött a szemébe, és végül sírva fújta meg a sófárt. Baal Sém pedig, ahelyett, hogy megfeddte volna, így szólt: „A király palotájában

Az írás Kafka összegyűjtött elbeszéléseinek a halála 100. évfordulójára (1924. június 3.) megjelent német kiadása utószavaként jelent meg (S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main).

sok vendég tartózkodik, és finom kulcsok nyitják az ajtókat; de a balta mindegyiküknél erősebb, és semmiféle retesz nem képes neki ellenállni. Ugyan mit ér az összes kavváná a szívből jövő, igazi megbánáshoz képest!”

Egy kulcs bonyolult eszköz, egy zár még bonyolultabb. Aki mindenképpen be akar menni egy zárt ajtón, annak bárdal kell betörnie. A kétségbeesés könnyei is hamarabb eljutnak Istenhez, mint a kavváná bonyolult hangsorai.

1906-ban Robert Musil, aki Kafkát később nagyra becsülte, a *Törless iskolaévei* című regényében ezt írta: egy gondolat csak akkor lesz eleven, ha olyasmi társul hozzá, ami már nem a logika kérdése, és „érezniünk kell igazságát túl minden igazoláson, mintha horgonyt vetett volna eleven húsunkba hasítva”.

Kafka egyetértéssel olvashatta a haszid történetet, amelyet Martin Buber 1908-ban tett közzé. És Musilt is, aki két évvel korábban, 1906-ban jelentette meg a regényét. Ő maga ugyanis már őelöttük, 1904 telén, még mielőtt írni kezdett volna, egy levelében ezt írta: „olyan legyen a könyv, fejsze, a bennünk befagyott tenger jegéhez”.

Balta. Fejsze. Horgony. Az erőszak eszközei. Kafka számára a nyelv volt a szerszám, amellyel, miután írni kezdett, a valóság befagyott tengerét fel akarta törni, hogy eljusson oda, ahol a valóság már nem tartogat semmilyen rettenetet, hanem ahol az ember otthon érzi magát. Rövid írói pályafutása során ennek elérésére törekedett. Biztos volt a meglétében, de abban is, hogy soha nem fog eljutni oda. Ezért kelti minden írása a törekvés, a kísérlet benyomását. Úgy „készek” az elbeszélései, hogy közben lezáratlanok is hatnak. Még amikor egy-egy írását tökéletesen be is fejezte, akkor is érezni, hogy a történet továbbmutat ismeretlen irányba. Merre hajózik tovább Gracchus? Mi lesz a császári üzenettel? Hol lesz a vödör lovasának új hazája? Mifélek Samsa úr és felesége „új álmai”, miközben lányukat nézik a villamosban Gregor halála után? Kafka úgy zár le, hogy közben egy fejszével szét is törí a zárat. Az irodalom számára többet jelentett annál, mint amit az ő korában szépirodalomként tartottak számon: áttörés az ismeretlenbe, olyasminak a megidézése szavak segítségével, amire talán nincsenek is szavak. Egyfajta ima.

*

„Az írás mint az ima formája.” Kafka értelmezői közül többen, így barátja és hagyatékának gondozója, Max Brod is úgy magyarázzák Kafkának ezt a híres kijelentését, hogy az irodalmat a vallás szolgálatába állította. Ezzel azonban leszűkítenék az életművét. Az ima eredendően varázslatot jelentett: szavak segítségével előhívni azt, amire látszólag nincsenek szavak. „Az élet pompája”, ami délibábként Kafka írásai mögött ott lebeg, nem elérhetetlen ugyan, de messze, a mélyben rejtőzik. „Ha a megfelelő szóval idézik meg, a megfelelő néven, akkor eljön”, írja *Naplójában*. Majd hozzát teszi: „Ez a varázslat lényege, ami nem létrehoz, hanem megidéz.”

Az ilyen varázslat rokon a költészettel. Még akkor is, ha nem feltétlenül vers formájában történik. Kafka prózája ebben az értelemben mondható költőinek: pontos szavakat talált arra, ami látszólag elmondhatatlan. Nem egyszerűen „irodalmat” akart írni, hanem a szavak segítségével varázsolni. A korai írásai, a *Szemlélődés* című kötet darabjai, amelyek 1907 vége és 1912 eleje között keletkeztek, megannyi tapogatózás ebbe az irányba. Egyelőre még csak „irodalmi” szövegek. Az áttörés 1912. szeptember 22-ről 23-ra forduló éjszakán következett be, amikor egy ültő helyében megírta *Az ítéletet*. Amikor a kiadójával *Az ítélet* megjelentetéséről levelezett, akkor azt írta, hogy „Az ítélet«... inkább költemény, mint elbeszélés”. Ezért is nevezte a legkedvesebb munkájának: sikerült a varázslás. Az elbeszélés kapcsán azt írta, hogy csakis „a testnek és a léleknek ilyen maradéktalan megnyílásával” lehet írni. S ezzel mintha átszakadt volna a gát: pár nappal később elkészült *A fűtő* című szövege, amelyet Max Brod szerint éjszakánként szabályos eksztázisban írt, majd két hónappal később a világirodalom leghíresebb elbeszélése, *Az átváltozás*, amely-

nek végére érve úgy zokogott, ahogyan legkedvesebb írója, Kleist is, amikor befejezte a *Penthesileiát*. (A három elbeszélést *A fiúk* címmel közös kötetben szeretne volna kiadni.) S ettől kezdve rátalált a saját hangjára: „Álomszerű belső életem ábrázolásához való érzésem minden mást háttérbe szorított”, írta a *Naplójában* 1914 nyarán. Ezt az írásából kibontakozó „álomszerű belső életet”, aminek az európai irodalomban nincsen párja, azóta is „kafkaí” jelzővel szokás illetni.

*

Amit 1914 decemberében a naplójában feljegyzett („Tegnap csaknem öntudatlanul írtam *A falusi tanítót*”), azt számos írása kapcsán leírhatta volna. De vajon tényleg lehet „öntudatlanul” prózai elbeszéléseket írni? Igen is meg nem is. Kafka elbeszélései radikálisan különböznek a kortárs novellairodalomtól. Ha csak a korabeli nagy elbeszélőkre gondolunk – Robert Walser, Thomas Mann, Musil, Joyce, Hemingway –, akkor ezek, mégoly különbözőek is, egyvalamiben hasonlítanak: nem áttörik a valóság falát, hanem azon belül akarnak építkezni, annak egyre több rétegét napvilágra hozni. Vérbeli prózaírók, a szó hagyományos értelmében. Nem csoda, hogy többnyire a regény műfajában teljesedtek ki: otthonosan mozogtak a valóságban, és nem a „valóságon túli valóságot” keresték. Kafka ezzel szemben az olvasót egy tükörlabirintusba tereli be, ahol, mint az álomban, minden ismerős és még sincsen fogódzó. Prózát írt, de alapvetően nem prózában gondolkodott. Ezért is okozott számára gondot a regényforma. *A fűtő* egyetlen nagy lendület eredménye. Ám amikor folytatta, és a regénnyé formálódó történet (*Amerika*) egyre terjedelmesebb lett, úgy érezte, már nem ura az anyagnak, a kezdeti lendületet már csak mesterségesen tudja fenntartani, mivel engedelmessé kell a realizmus szabályainak. „Öntudatlanul” nehéz regényt írni. Cspádjában érezte magát, s a történetet nem egyszerűen félbehagyta, hanem elmenekült előle.

Ahhoz az irodalomhoz képest, amit a kortársai képviseltek, Kafka írásai megannyi idegen test benyomását keltik. A műfajuk ezért is kérdéses. Nevezhetők *elbeszéléseknek*, noha Kafka a nyelv baltájával már az első mondatokkal áttöri a valóságosság kapuját, s a mögötte feltáruuló képtelenségeket a lehető legtermészetesebbnek látja. Nevezhetők *beszámolóknak* – olyan visszafogottak, olyan „objektív” beszámolók, mintha ténylegesen megtörtént esetekről szóló híradások lennének. *Testvérgyilkosság* – olyan érzelemmentes a hangneme, mint egy film forgatókönyvéé. De közben izzik a lehetetlentől. *Anekdotáknak* is lehetne őket mondani – Kafka annyira lelkesedett Kleist anekdotáiért, hogy miután 1911-ben kötetben kiadták azokat, nemcsak írt róluk, hanem azt szeretne volna, ha a *Szemlélődés* ugyanabban a kötésben jelenik meg, ugyanolyan papírra nyomva. *Legendák* is lehetnének – Kafka maga nevezi így például *A törvény kapujában* című írását. De *paraboláknak*, *példabeszédeknek*, *meséknek* vagy *hasonlatoknak* is lehetne őket nevezni. De bármilyen műfaji megjelöléssel illessék is őket, kibújnak az irodalom szabályai alól.

Nincsen író, akinek az írásait milyen sokféleképpen próbálták volna magyarázni; de ennek oka az, hogy olyan írói életmű sincsen, amely ennyire ellenállt volna a különféle értelmezéseknek. Nem vitás, hogy minden elbeszélése mögött fölsejlik valamilyen rejtett értelem, de ez mindig kicsúszik azok keze közül, akik meg akarják ragadni. *A törvény kapujában* értelmezései százszor olyan terjedelmeseek, mint maga a rövid szöveg, anélkül, hogy valaha is megnyugtató magyarázat született volna. Legkedvesebb elbeszélése, *Az ítélet* kapcsán maga Kafka azt írta leendő jegyesének, Felice Bauernek: „»Az ítéletben« találsz valamilyen értelmet, úgy értem, valamilyen nyilvánvaló, összefüggő, követhető értelmet? Én nem találok, és nem is tudok benne semmit megmagyarázni”. De közben az elbeszélésnek – miként a többi írásának is – megvan az a „belső igazsága”, amely a költészetnek a jellegzetessége. *A hasonlatokról* című rövid szövegében ezt írta: „Mindezek a hasonlatok voltaképpen csak azt akarják mondani, hogy a megfoghatatlan

az megfoghatatlan.” Ennek a megfoghatatlannak a véget nem érő tükröződéseiből épül fel Kafka univerzuma.

Kafka írásai, legyenek befejezett elbeszélések, befejezetlenül hagyott regények, naplófeljegyzések, töredékes vázlatok, a kilátást próbálják megnyitni arra, ami itt van a közvetlen közelünkben, de amit csak elvétve sikerül megpillantani. Maurice Blanchot azt írta, hogy Kafka töredékei olyanok, mintha ereklyék lennének, „melyeknek ereje oszthatatlan”. Ám ehhez hozzá kell tenni, hogy az ereklye amennyire segít a keresésben, annyira el is zárja a keresőt az igazságtól. Egy kézzelfogható tárgynak kellene átsegítenie a keresőt oda, ahol minden megfoghatatlan. Kafka univerzuma: kilátást ígér a végtelenbe, de közben olyan is, mint egy áthatolhatatlanul vastag falakból épült hatalmas börtön.

*

„Ez az élet elviselhetetlennek látszik, egy másik pedig elérhetetlennek”, írta egyik aforizmájában. Az élet elviselhetetlenségéről sokan írtak előtte is, utána is. De hogy az élet egy másik, egy elérhetetlen élet felől nézve elviselhetetlen – ez Kafka sajátos, máséval össze nem téveszthető látásmódja. Az az élet, ami az írásaiban megjelenik, látszatelet, labirintus, ahonnan nem vezet kiút az igazi életbe. Bábel tornya nem azért nem sikerült, mert Isten nem engedte közel magához az embereket, írta *A Kínai Fal építése* című elbeszélésében, hanem mert az ember vétette el az utat Istenhez. Kafka írásaiban a „valóság” a telyegés világa: semmiről nem mondható el végérvényesen, hogy „az, ami”. Az oroszországi barát létezése éppúgy kérdéses (*Az ítélet*), mint a kísértetként feltűnő gyermek (*Boldogtalanság*), pedig akik elmesélik a történetet, nem kételkednek a létezésükben. A falusi orvos szórakozottan belerúg az évek óta használaton kívüli disznóól rozoga ajtajába, a két jöltáplált ló kúszik elő a mélyből. (Honnan jönnek ezek a lovak? Természetesen a *Kohlhaas Mihályból*, hiszen Kohlhaas két lovát egy disznóólba zárták.) „Sosem tudhatja az ember, miféle dolgok akadnak a tulajdon házában”, mondja a falusi orvos a szolgálólánynak, s mindketten nevetnek. Freud cseng ebben vissza („Az ember nem ura önmagának”). Kafka ezt a pszichológiai felismerést egyetemesé tágítja: az ő világában minden alá van aknázva, mindenütt az idegenségnek, a megfoghatatlannak a nyomaira bukkanni. Ennek felfejtésében semmiféle pszichoanalízis nem segít. A dolgokat nem lehet egy Egésszé összerakni. A valóság romhalmaz benyomását kelti, ami agyonnyomja az embert.

Kafkánál nem az ember van beledobva a világba, ahogyan ezt a gnosztikusoktól kezdve az egzisztencializmusig sokan állították, hanem fordítva: a világ az, ami rázuhant az emberre, a csillagokkal, a Holddal, az égbolttal és a házakkal együtt (*Beszélgetés a részeggel*). „A kalicka elindult, hogy madarat keressen”, írta egyik aforizmájában. A rá leselkedő kalitka – a létezés súlya – elől senki nem tud elmenekülni. Az emberre a létezés csapdája előbb vagy utóbb rázárul. Ettől olyan, mint aki már életében is meghalt – mint Gracchus, a vadász, aki képtelen meghalni, hiszen még él, de élni sem tud, hiszen már halott.

Miért nem tud Gracchus rendesen meghalni? Mert nem találja a kiutat a labirintusból, az élet csapdájából. A kalicka ajtaját belülről nem lehet kinyitni. A megváltás Gracchusnak nem a halál lenne, hanem hogy végre partot ér – a túlsó parton, ami már nem ennek a világnak a része. Az éhezõmûvész számára az éhezés szintén nem cirkuszi mutatvány, mint sokan gondolják róla, hanem lehetőség, hogy az életből valahová máshová átkerüljön. Ezért csalódott, amikor negyven nap után fel kell hagynia az éhezéssel. Föl sem merül benne annak gondolata, hogy esetleg meghalhat. A halál gondolata mellékes a fő célhoz képest: nem csak minden idők legnagyobb éhezõmûvésze szeretne lenni, úgy, hogy „még önmagát is felülmúlja, túl az értelem határain”. A végső horizont az értelem határain túl van. Hogy ez merre húzódik, nem tudni; mindig máshol nyílik meg, sohasem ott, ahol az ember éppen keresi. Ismered a célot?, kérdezi a szolga az urát, aki lóhátra száll. Igen, feleli ez, „»Innen el«, ez a célot” (*Útrakelés*).

Kafka szereplői saját megváltatlanságuk foglyai. Ha mégis meg akarják váltani magukat, akkor olyanok lesznek, mint Münchhausen báró: saját hajuknál fogva szeretnék kiemelni magukat a valóságból. De mivel elválaszthatatlanul hozzátartoznak ehhez a valósághoz, ezért csakis saját pusztulásuk révén tudnak elmenekülni. Georg Bendemann az apja ítéli ugyan halálra (*Az ítélet*), de valójában a fiú legfelsőbb vágyát mondja ki. A keselyű, aki a névtelen elbeszélő lábát időtlen idők óta vagdossa, a végén az elbeszélő torkába vájja a csőrét. „Hátrazuhanomban felszabadultan éreztem még, ahogy belefutad minden mélységet kitöltő, minden partot elárasztó vérembe” (*A keselyű*). Saját vérebe fulladnak mindketten, s ő ettől válik szabaddá. Az odú (*Az odú*) körös-körül van véve láthatatlan ellenséggel, amitől végül olyan érzése támad, hogy már nem is a saját házában lakik, hanem idegenekében. Nagy álma hasonlít az éhezóművészére: bevehetetlen odút szeretne építeni, ahol semmi nem fenyegeti őt többé. A megváltás az lenne számára, ha maradéktalanul úr lehetne a saját házában – ha végre felfogható lenne az, ami addig felfoghatatlan volt. Erről álmodva „az öröm és a megváltás könnyei” csillognak a szemében és a szakállán.

*

Walter Benjamin azt írta egyszer Kafkáról, hogy egyedüli és egyetlen tárgya „a létezés eltorzítása”. Kafka azonban nem egyszerűen „eltorzította” a létezést (mint például E. T. A. Hoffmann vagy Poe), hanem olyannak mutatta be, amilyenek akkor látszana, ha az ember a megváltás állapotából tudna visszatekinteni rá. *Beszélgetés az imádkozóval* című írásában az imádkozó így szól az elbeszélőhöz: „Mindig vágyom arra, kedves uram, hogy olyanok lássam a dolgokat, amilyenek, még mielőtt megmutatnák nekem magukat.” A látástól elválaszthatatlan a tudás – legalábbis az ember esetében. Bármire irányítunk is a tekintetünket, soha nem vagyunk képesek kikapcsolni a tudásunkat, amit a bűnbeeséssel szereztünk. Végső soron nem azt látjuk, amire a szemünket rászégezzük, hanem amit látni akarunk. Egy poharat, egy széket, egy könyvet látunk, mondjuk, miközben szigorúan véve nem poharat, széket, könyvet látunk, hanem formákat, alakzatokat, színmezőket, s csak a tudásunk birtokában mondjuk egyből, hogy pohár, szék, könyv. De mit mondana egy állat, ha képes lenne beszélni (anélkül persze, hogy bármiféle tudása lenne)? A *Nyolcadik duinói elégiában* (1922) Rilke azt írja, hogy egyedül az állat látja „a Tártat”. Kafka egy évtizeddel korábban hasonlóképpen ír arról, hogy a „tisztá látáshoz” az kell, hogy „az állat szemével lássuk a másikat” (*Döntések*). *Szétszórt szemlélődés* című írásában is ilyesmire gondol: látni valamit, anélkül, hogy értelmet adnánk neki. Ilyen lehet a bűnbeesés előtti látás. Vagy a megváltást követő látás. Amilyen ijesztő, olyan felszabadító.

Az, ahogyan Kafka a világot látja, nem „eltorzítja a létezést”, hanem a létezést az eredendő bűn állapotában lévőnek mutatja. Attól, hogy Gregor Samsa féreggé (*Ungeziefer*) válik – és Kafka szándékosan nem a rovarvilág konkrét példányáról ír –, a valóság nem „eltorzul”, hanem a leplezetlen mivoltában mutatkozik meg. Kafka röntgenschemmel vizsgálja a valóságot, és tárja fel a bűnbeesettség végtelenül sokféle változatát. Újabb és újabb rétegek bukkannak felszínre, és bármelyik kerül napvilágra, az nem a végső. A szörnyeteg, amely félig macska, félig bárány (*Kereszteződés*), éppúgy a megváltatlanság áldozata, mint Gracchus. A bűnbeesésen túl, de a megváltáson innen a valóságot a maga „valóságában”, „színről színre” soha nem lehet tetten érni. Az ember örökös tévelygésre van ítélve. Úgy, ahogyan a falusi orvos, aki „földi kocsin, földöntúli lovakkal” sodródik a véget nem érő télben. Vidékről (Land) jön, mint ahogyan a törvény kapujához is az ember vidékről (Land) érkezik (*A törvény kapujában*). A vidék az Édentől elzárt földi világ, ahol nincsen megváltás, ahol az ember kirekesztettségben él. Nem részesül a Tanból, a törvényből, a földi viszonyok foglya. Kafka kutatója, Heinz Politzer utal rá, hogy az ilyen embert héberül *Am-ha'arez*-nek, jiddisül *amhorez*-nek nevezik. Kafka a *Naplójában* írt is egyszer az

„amhorez”-ről, aki a túléléshez szükséges dolgok ismerője. Minél otthonosabban mozog az e világi ügyes-bajos dolgok között, annál messzebb kerül az igazságtól, a megváltástól.

*

Túl a bűnbeesésen, de még a megváltáson innen: mindez nem lenne annyira fájó Kafka szereplői számára, ha közben nem sejténék, hogy kell lennie valaminek, ami nem része az őket körülvevő valóságnak, és ezért nem is változik. Az „elpusztíthatatlanba” vetett hit láthatatlan kötőszövekként sejkik fel Kafka legtöbb írása mögött. „Az ember nem élhet anélkül, hogy ne lenne tartós bizalma valami benne lévő elpusztíthatatlanban”, írta. De még mielőtt ebből pozitív, erős hitre következtetnénk, érdemes elolvasni a mondat második részét: „miközben mind az elpusztíthatatlan, mind a bizalom tartósan rejtve maradhat előle”. Hinni, minden remény nélkül – Kafka számára ez az alapvető emberi léthelyzet, a *condition humaine*. Az emberlét eleve egyfajta gyötrelem, ahogyan erről a majom beszámol az akadémiának szóló jelentésben, amit Kafka barátai egyszerűen csak „majomtörténetnek” neveztek. Max Brod szerint e történet a zsidók asszimilációra törekvésének a szatírája. De jóval több annál: a *Jelentés az Akadémiának* magának az emberlétnek a szatírája, amelyel keserűségében csak Swift *Gulliverje* ér fel. Embernek lenni annyi, mint végtelen sok gyötrelmet elviselni – hagyni, hogy mindaz, ami nemes lehetne bennünk, szétmorzsolódjon. Egyedül az nem pusztítható el, ami vagy megelőzi, vagy követi az emberlétet.

Még Kafka életében, 1921-ben jelent meg Franz Rosenzweig *A megváltás csillaga* című könyve, amelyben ez áll: „Végtelen életet keresünk, véges életet találunk. A véges, amit találunk, tehát csupán a még nem végtelen. A világnak teljesen élővé kell válnia... A létezésnek minden pontján élővé kell válnia. Az, hogy ez még nem így van, nem jelent mást, mint hogy a világ még nincs befejezve.” Nem tudni, Kafka olvasta-e Rosenzweig könyvét; Rosenzweig mindenesetre nagyra becsülte Kafkát, s egy levelében azt írta, hogy egyetlen könyv sem emlékeztette őt annyira a Bibliára, mint *A kastély*. Kafka mindenesetre Rosenzweighoz hasonlóan érzett. 1922-ben, már nagy betegen azt írta a *Naplójában*, hogy még nem született meg: „Életem a születés előtti hahozás.” Éppúgy nincsen még készen, ahogyan Rosenzweig szerint a világ sincsen. Kafka minden leírt szóval egy jobb, élhetőbb életbe szeretne beleszületni – vagyis kikerülni abból a világból, amely megadatott számára –, úgy, ahogyan Gracchus, a vadász is végre meghalni szeretne.

A marionettszínházról című írásában Kleist szerint a bábu vagy az isten az, amelyiket nem érinti az emberi léttel együtt járó deformáltság. Ahhoz, hogy büntelenné váljon, az embernek ismét ennie kellene a tudás fájáról. Addig azonban minden véges és romlékony. Kafka is a bűnbeesettség állapotából szeretne kikerülni. Az írással a Paradicsom kapuját próbálta feszegetni, anélkül, hogy tudná pontosan, odabent mi vár rá. Nem az őt körülvevő világ társadalmi, történelmi viszonyai érdekelték, hanem a létezés csapdjából akart kikeveredni. Amilyen szilárd volt az ebbe vetett hite, olyan biztosan tudta azt is, hogy reménytelen hinnie. Ezzel a belső őrlődéssel magyarázható, hogy naplója tele elbeszéléstörredékekkel, s maguk a kész elbeszélések is olyanok, mintha valami nagy elveszett Egészből törtek volna le darabonként. Úgy teljesekek, hogy közben töredékesek. Ha valaki egyben, folyamatosan olvassa az úgynevezett *Októfüzeteit*, akkor fölsejlik egy univerzum, amely a maga teljességében mégsem pillantható meg. Mint akinek mindvégig egy hatalmas, megírhatatlan mű lebegett a szeme előtt. De ez nem egy regény, nem *A varázshegy*, nem *A tulajdonságok nélküli ember* – hogy csak a két legjelentősebb kortárs művet említsük –, hanem egy új, szilánkokból, töredékekből, kész és félkész evidenciákból összeálló *Biblia*, amely azért modern, mert befejezhetetlen, és azért kínál megváltást az olvasónak, mert befejezetlenségében tökéletes. Kafka a megváltást kereste egész életében, de közben a keresés eszköze, az írás bizonyult számára egyedüli megváltásnak.